

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0825U000086

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 08-01-2025

Статус: Запланована

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Деміна Аліса Дмитрівна

2. Alisa Demina

Кваліфікація: д.філософ, 032

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-6954-4802

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 032

Назва наукової спеціальності: Історія та археологія

Галузь / галузі знань: гуманітарні науки

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Історія та археологія

Дата захисту: 26-02-2024

Спеціальність за освітою: 032 Історія та археологія

Місце роботи здобувача: Національний університет "Киево-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): PhD 4458

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 03, 03.19.21, 03.09.23

Тема дисертації:

1. Скіфські кургани Північного Приазов'я
2. Scythian barrows of Northern Azov

Реферат:

1. У роботі представлено дослідження поховального обряду та ритуальних практик у курганах скіфського часу на території Північного Приазов'я. Аналіз включає 175 пам'яток та 243 поховання, до яких входять кургани споруджені скіфами, та насипи доби бронзи з впускними похованнями скіфського часу. Також, окремо розглядаються непоховальні курганні споруди. Основна увага приділена створенню каталогу пам'яток, систематизації та кількісному аналізу архітектурних параметрів та інвентарю. Робота має на меті висвітлити послідовні етапи створення індивідуального простору поховання, пов'язаного з тілесністю та ідентичністю небіжчика, а також громадського простору тризни та вшанування пам'яті предків. За географічним розташуванням та хронологією пам'яток, Приазов'я умовно поділяється на чотири регіони. Скіфські кургани у басейні р. Кальміус (18 пам'яток) починають будуватися в V ст. до н.е. і у цей час характеризуються переважанням поховань у ямах, виразним воїнським інвентарем та широким використанням кам'яних конструкцій в архітектурі курганних насипів. Пізніше, у IV ст., за винятком курганів Двогорба та Передерієва Могили, більшість поховань є впускними в кургани доби бронзи та демонструють

синкретичні ознаки, ймовірно, пов'язані з впливом східних кочовиків. Найчисельніші групи курганів знаходяться на правому березі р. Молочна (98 пам'яток). Вони концентруються передусім в її нижній течії, поблизу Молочного лиману. Хронологія місцевих поховань є більш строкатою: хоча більшість пам'яток датується широко IV ст. до н.е., окремі поховання належать до V ст. до н.е. та VI ст. до н.е. Характерною ознакою ранніх скіфських пам'яток у регіоні є впускні поховання в кургани доби бронзи. Скіфські кургани у Північному Присивашші (54 пам'ятки) розташовані, як правило, поблизу тимчасових водоймищ-подів та уздовж морського узбережжя. Хоча поховання тут, в цілому, є подібними до інших скіфських пам'яток Північно-Західного Приазов'я, вони усе ж демонструють окремі відмінності: передусім в переважанні перпендикулярної орієнтації вісей катакомб та західному/північно-західному напрямку положення небіжчиків. Хронологічно вони також у більшості випадків не виходять за межі IV ст. до н.е. Окрема увага приділена дослідженню поведінки із тілесністю небіжчиків з огляду на антропологічні, гендерні та соціальні аспекти їх ідентичності. Аналіз вибірки поховань із антропологічними визначеннями показав, що більшість похованих були віком від 20 до 45 років, тоді як дитячі поховання у курганах є досить рідкісними. Співвідношення між чоловіками та жінками є досить рівномірним з деяким переважанням перших. Проте, помітна суттєво більша кількість поховань з "чоловічим" воїнським інвентарем, що свідчить про важливість посмертного утвердження воїнської ідентичності незалежно від статі. Похованням із "чоловічими" та "жіночими" типами інвентарю характерні також окремі відмінності у розташуванні артефактів та положенні тіла. Кластерний аналіз поховань за складом супровідного інвентарю показав наявність принаймні трьох основних груп, що відрізняються за соціальними та гендерними ознаками. До кластеру 1 належить більшість периферійних та/або безінвентарних поховань. Кластер 2 складається з двох великих підкластерів розділених за гендерними ознаками. До групи 2.1 належать статусні жіночі поховання, які у свою чергу поділяються на окремі супровідні поховання у заможних курганах та непограбовані поховання амазонок. Група 2.2 складається з непограбованих або заможних воїнських поховань, серед яких також окремо виділяється невелика група найбільш статусних "вождівських" комплексів. Також, у цьому дослідженні розглядається питання постпоховальних дій, зокрема, пограбування та пошкодження поховань. Стверджується, що це явище не можна пояснювати винятково грабіжницькими намірами. Про це свідчить, зокрема, кореляція між розташуванням поховання та рівнем уцілілості. Подібні явища можуть інтерпретуватись як результат міжплеменних конфліктів, а також легітимізації права наслідування через отримання статусних регалій. Проте, не можна виключати наявність соціально регламентованих постпоховальних дій, які могли бути частиною ритуалу. Аналіз курганного насипу та периферії зосереджений передусім на обряді тризни та поминок. Він показав, яким чином жалобний бенкет та жертвопринесення тварин пов'язані зі створенням лімінального простору та фінальним етапом поховання небіжчика. Загалом, дослідження розглянуло меморіальну роль кургану та місце поховального обряду як у збереженні, так і трансформації культурних норм скіфів Приазов'я. Ключові слова: кургани, поховальний обряд, скіфи, скіфський час, Приазов'я, жертвопринесення, танатологія, антропологія, археологія, кочовики, тризна, кластерний аналіз, статистика.

2. The dissertation presents research on Scythian barrows and corresponding burial rites in the Northern Azov region. The analysis includes 175 barrows and 243 burials, comprising both mounds built in the Scythian time as well as Scythian secondary burials in the Bronze age barrows. Non-burial mound structures are also separately examined. The main focus of the study is on creating a catalog of sites, organizing and quantitatively analyzing architectural parameters and inventory. The work aims to highlight the sequential stages of creating an individual burial space associated with the deceased's body and identity, as well as the public space of mourning and honoring the memory of ancestors. By their geographical location and chronology, the Scythian sites of the Azov region could be divided into four regions. The barrows in the Kalmius River basin (18 sites) began to be built in the 5th century BC. During this time, burials in pits predominated, characterized by distinct warrior inventory and the widespread use of stone constructions in the architecture of mound structures. Later, in the 4th century BC, except for the Dvohorba and Perederiyeva Mohyla, most burials were made into Bronze Age mounds, demonstrating syncretic features, possibly associated with the influence of eastern nomads. The most numerous

groups of barrows are located on the right bank of the Molochna River (98 sites). They are concentrated primarily in its lower reaches, near the Molochnyi Estuary. The chronology of local burials is more varied: although most sites are broadly dated to the 4th century BC, some burials belong to the 5th century BC and the 6th century BC. Early Scythian burials in the region were usually made in the Bronze Age mounds. The Scythian barrows in the Northern Syvash region (54 sites) are typically located near temporary water reservoirs and along the seacoast. Although the burials here, in general, are similar to other Scythian sites in the Northwestern Azov region, they still exhibit some differences. They are primarily seen in the prevalence of perpendicular orientation of catacomb axes and the western/northwestern positioning of the deceased. Chronologically, in most cases, these burials do not extend beyond the 4th century BC. Particular attention has been given to the study of the treatment of the deceased in terms of their anthropological, gender, and social identity. An analysis of the burial sample with anthropological identifications revealed that the majority of those buried were between the ages of 20 and 45, while child burials in the kurgans are relatively rare. The ratio between men and women, by anthropological data, is fairly balanced, with a slight predominance of men. However, there is a significantly larger number of burials with “male” warrior inventory, indicating the importance of posthumous affirmation of warrior identity regardless of sex. Burials with “male” and “female” types of inventory also exhibit distinct differences in the arrangement of artifacts and the positioning of the body. The cluster analysis of burials based on the composition of the inventory revealed the presence of at least three main groups distinguished by social and gender characteristics. Cluster 1 includes most peripheral burials. Cluster 2 consists of two large sub-clusters divided by gender characteristics. Sub-cluster 2.1 comprises prestigious female burials, which are further divided into separate accompanying burials in wealthy mounds and unrobbed burials of women-warriors. Group 2.2 consists of unrobbed or wealthy warrior burials, among which a small group of the most prestigious “chiefly” complexes is separately distinguished. This study also examines post-burial actions and burial destruction. It is argued that this phenomenon cannot be explained solely by the intentions of grave robbery. This is evidenced, in particular, by the correlation between burial location and the level of preservation. Moreover, there are widespread cases of dismemberment and deliberate damage to the deceased's body. Such phenomena can be interpreted as a result of intertribal conflicts and the legitimization of inheritance rights through the acquisition of status symbols. However, the presence of socially regulated post-burial actions that could be part of a ritual cannot be excluded. The analysis of the mound structure and its periphery primarily focuses on the funeral feast ritual. It has shown how the mourning banquet and animal sacrifices are connected to the creation of a liminal space and the final stage of the burial ceremony. Overall, the research has explored the role of the barrow in commemorating the dead as well as both the preserving and transforming function of the burial ritual of the Scythians in the Azov region. Keywords: barrows, burial rite, Scythians, Scythian time, Azov, sacrifice, thanatology, anthropology, archaeology, nomads, burial feast, cluster analysis, statistics.

Державний реєстраційний номер ДіР:

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- Demina, A. 2018. Pottery of the Chornolis culture in middle Dnieper region. *Recherches Archeologiques*, NS9, p. 87–106.
- Деміна, А. Д. 2018. Скелі, море і кургани: Пам'ятки скіфського часу в ландшафті Північного Приазов'я. *Археологія і давня історія України*, 1(26), с. 169–176.

- Demina, A. 2023. Funeral meal in Scythian burial rite (case study of Northern Azov Region, 5th–4th centuries BC). *Arheologia*, 2, p. 30–45.
- Деміна, А. Д. 2023. Історія дослідження скіфських пам'яток у Північному Приазов'ї. *Археологія і давня історія України*, 2 (47), с. 276–286.

Наукова (науково-технічна) продукція:

Соціально-економічна спрямованість:

Охоронні документи на ОПВ:

Впровадження результатів дисертації: Впровадження не планується

Зв'язок з науковими темами:

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Болтрик Юрій Вікторович
2. Yuriy Boltryk

Кваліфікація: к. і. н., доцент, 07.00.04

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-7816-4502

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Пеляшенко Костянтин Юрійович
2. Kostjantin Peliashenko

Кваліфікація: к. і. н., старший науковий співробітник, 07.00.04

Ідентифікатор ORCID ID: Не застосовується

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Код за ЄДРПОУ: 02071205

Місцезнаходження: майдан Свободи, буд. 4, Харків, Харківський р-н., 61022, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Секерська Олена Петрівна

2. Olena Sekerskaya

Кваліфікація: к. і. н., доцент, 07.00.04

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-4540-3308

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Державний заклад "Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського"

Код за ЄДРПОУ: 02125473

Місцезнаходження: вул. Старопортофранківська, буд. 26, Одеса, 65020, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Король Денис Олександрович

2. Denys Korol

Кваліфікація: к. культ., доц., 26.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-9709-547X

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Кієво-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Білинський Олег Олегович

2. Oleh Bilynskyi

Кваліфікація: к. і. н., доцент, 07.00.04

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-5821-5114

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національний університет "Киево-Могилянська академія"

Код за ЄДРПОУ: 16459396

Місцезнаходження: вул. Г. Сковороди, буд. 2, Київ, 04070, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Клочко Віктор Іванович

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Клочко Віктор Іванович

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Басенко Олена Едуардівна

Реєстратор

УкрІНТЕІ

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна